

Қуйи Амударё табиатининг экотуристтик имкониятлари ва экотуризмдаги аҳамияти

Шарофат Дусанова
Гулхаё Бозорбоева
Урганч давлат университети

Аннотация: Қуйи Амударёнинг географик ўрни ва табиий шароитининг экотуризмни ривожлантириш учун қулай томонлари, минерал ресурсларининг тарқалиш ҳолати, минтақадаги экологик вазиятнинг ўзгариб бориши тўғрисида маълумотлар берилиб, экологик туризмни ташкил қилишнинг зарурияти кўрсатиб берилган.

Калит сўзлар: тикланмайдиган минерал ресурслар, қурилиш материаллари, оҳактош, кум, шағал, йиллик радиация, антициклон, маданий ландшафтлар, тўқай, қўриқхона

Eco-tourism opportunities and significance in eco-tourism of the lower Amudarya nature

Sharofat Dusanova
Gulkhayo Bozorboeva
Urganch State University

Abstract: The geographical location and natural conditions of the Lower Amudarya are favorable for the development of ecotourism, the distribution of mineral resources, changes in the ecological situation in the region are given, and the necessity of organizing ecotourism is shown.

Keywords: non-renewable mineral resources, building materials, limestone, sand, gravel, annual radiation, anticyclone, cultural landscapes, forest, nature reserve

Туризмни ривожлантиришнинг табиий имкониятлари республикада табиат комплексларининг хилма - хиллигига мос равишда ҳудудий фарқланади. Шунинг учун ҳудуддаги табиат комплексларини экотуристтик жиҳатдан ўрганиб чиқиш мақсадга мувофиқдир.

Экологик туризм тўғри ташкил қилинган ҳудудларда муҳофазага муҳтож объектларни тадқиқ қилиш, табиат ёдгорликлари, тарихий ва маънавий ёдгорликларни сақлаб қолиш мумкин.

Қуйи Амударёнинг географик ўрни унинг ҳудудида ўзига хос экологик ҳолатни шаклланишига сабабчи бўлганлиги воҳада барқарор ривожланишини таъминлаш, экологик муаммоларни ҳал этиш, табиатни муҳофаза қилиш, аҳолининг турмуш тарзини яхшилаш каби бир қатор муаммоларни ҳал қилишда экологик туризмни ташкил қилиш алоҳида аҳамиятга эга. Чунки экологик туризмнинг асосий мақсади ҳозирги ва келажак авлодларнинг экологик хавфсизлиги ва барқарор ривожланишини таъминлаш учун табиатдан экотуристлик йўналишда оқилона фойдаланишдир. Айтиш жоизки, ҳудудда экологик туризмни ташкил қилиш учун барча имконият ва салоҳият ҳам етарли. Шу билан биргаликда экологик туризмни ташкил қилишда қуйидаги табиий омиллар эътибордан четда қолмаслиги зарур.

Марказий Осиёнинг марказида, океанлардан узоқда жойлашганлиги вилоятда қурғоқчил, кескин ўзгарувчан иқлимни юзага келтиради. Бу эса ёз ойларида кум юзасидан иссиқ ва қуруқ ҳаво массаларини вилоятга томон ҳаракатлантириб, ёзги ҳаво ҳароратини кўтариб юборса, қишда Сибир антициклони ҳаво ҳароратининг пасайиб кетишига сабабчи бўлади[3].

Ер юзасининг текислиги ва атрофида орографик тўсиқларнинг йўқлиги нам ҳаво массаларининг ўтиб кетишига олиб келади.

Орол денгизи экотизимида жойлашганлиги бугунги кунда ҳудудда тупроқларнинг шўрланиши, аҳоли саломатлигининг ёмонлашиши каби салбий оқибатларга олиб келмоқда.

Ҳудудни Қизилқум ва Қорақум чўллари ўраб тургани сабабли табиий шароитида сув компонентининг устунлиги, чучук сув муаммосининг мавжудлиги, ер ости сувларининг минерализация даражасининг ортиши кабилар кузатилади [2].

Қуйи Амударёда тикланмайдиган минерал ресурслар кам бўлиб, асосан, қурилиш материаллари шу жумладан, оҳақтош, кум, шағал кабилар мавжудлиги вилоятда минерал ресурсларни ўзлаштириш мақсадидаги ташқи кучлар хавфининг йўқлигини кўрсатади. Бу эса экотуризмни ривожлантириш учун қулай табиий шароитлардан бири дейишимиз мумкин.

Қуйи Амударёда йиллик ўртача ёғин миқдори 79 мм дан 160 мм гача, йиллик радиация йиғиндиси 140 ккал см² га, радиация баланси эса 40 ккал см² га тенг бўлиши йил давомида куёш нур сочиб турадиган вақтнинг 2900-2950 соатдан ортиқлиги ҳудудда йиллик совуқсиз кунлар ўртача 200 кунни ташкил этиши экотуристлар эътиборини тортади ва уларнинг воҳага бўлган қизиқишини оширади.

Қуйи Амударё табиатининг шаклланишида ер усти ва ер ости сувларининг фаолияти асосий омиллардан бири бўлиб, бунини, асосан, Амударё мисолида кўриш мумкин. Дарё атрофларидаги тўқай ландшафтлари воҳа табиатига гўзал

манзара тақдим этиши билан биргаликда экотуристлар учун дам олиш зоналарини барпо этиш имкониятларини яратади.

Орол ва Оролбўйи каби инқирозли экологик ҳудудларга қизиқувчи сайёҳларнинг сони кундан-кунга ортиб бормоқда, аммо уни экологик нуқтаи назаридан тўғри уюштириш лозим. Бу масала замонамизнинг энг долзарб муаммоларидан бири ҳисобланади. Орол денгизи соҳиллари ва Орол қолдириб кетган туз ва кум барханлари Устюрт саноатларини қандай экотуристтик марказга айлантириш мумкин деган ўринли савол туғилади.

Орол бўйи ҳудуди экологик инқирозли экотуристтик ҳудуд бўлганлиги учун ҳам бунда вужудга келган инқироз ҳолати асосий экотуристтик объект ҳисобланади. Туристтик маршрутлар бир пайтнинг ўзида Оролнинг қуриган ва унинг таъсирида турган ҳудудларни ҳам қамраб олиши зарур[1].

Бу экотуристтик ҳудудга саёҳатчи ва тадқиқотчиларни жалб қилишнинг қуйидаги йўллари мавжуд:

Халқаро экология билан шуғулланувчи ташкилотлар билан ҳамкорликни янада кучайтириш воситасида тегишли дастур ва таклифлар билан чиқиш.

Интернетга юқорида кўрсатилган экотуристтик ҳудудлар тўғрисида маълумотлар бериб бориш ва муҳит ижтимоий-иқтисодий, маданий ландшафтларини акс эттирувчи фотолавҳа ва суръатларни чиқариш.

Оммавий ахборот воситаларида шу каби туркум маълумотлар бериб бориш, телевиденияда ҳужжатли филмлар ёрдамида намоён қилиб бориш механизмини яратиш.

Оролбўйи ҳудудларида экологик туризмни ривожлантиришнинг ўзига хос хусусиятларини белгилашда даставвал мазкур ҳудудларда экотуризмнинг халқаро ва ички туризмдаги стратегик вазифаларини аниқлаб олиш талаб этилади. Жумладан:

Хоразм вилояти ва Қорақолпоғистон Республикасида экотуризмни минтақавий туризм соҳасида давлат аҳамиятига молик муҳим йўналиш деб эълон қилиш;

Мазкур табиий ҳудудларни экологик тоза сақлашга асосланган минтақавий экотуризмни ривожлантириш дастурини ишлаб чиқиш;

Оролбўйи ҳудудлари бўйича экологик туризмни ривожлантиришнинг стратегик вазифаларини амалда бажариш учун эса қуйидаги тактик вазифаларни бажаришга тўғри келади:

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, айти кунда Оролбўйи ва Қуйи Амударё атрофлари экологик муаммолар кескинлашган ҳудудлардан ҳисобланади. Қайд этилган ҳудудларда экологик туризмни ташкил қилишнинг зарурияти қуйидагиларда яққол намоён бўлади:

бу минтақа республикамизнинг ҳар томонлама муҳофазага муҳтож ҳудуди ҳисобланади;

мавжуд туристик имкониятлардан фойдаланиш салоҳиятининг пастлиги экотуризмни ташкил қилиш заруриятини туғдиради;

табиатни муҳофаза қилиш, ноёб ўсимлик ва ҳайвонот дунёсини сақлаш зарурияти;

тўқай ландшафтларини муҳофаза қилиш учун ташкил қилинган Бадай Тўқай кўриқхонасининг фаолиятини кенг қамровли қилиш;

Қорақалпоқ ва Хоразм халқларининг моддий ва маънавий меросини дунёга тарғиб этиш, унутилиб бораётган миллий кийимлар, миллий урф-одат ва анъаналар, миллий таомларни қайта тиклаш зарурияти.

Фойдаланилган адабиётлар

1. А.Н., Нигматов Н.Т Шамуратова. Экотуризмда таснифлаш масалалари // Ўзбекистон география жамияти ахбороти 29-жилд, Т., 2007.
2. Д.Йўлчиев. Ўзбекистонда туризмни ривожлантириш истикболлари. магистрлик диссертацияси. Т. 2011.
3. М.Хошимов .Ўзбекистон экологик туризми. Самақанд. 2009.